

A.C. GRAYLING

FILOSOFINS HISTORIA

TRE TUSEN ÅR AV TÄNKANDE

Översättning av Björn Östbring

fri tanke

Innehåll

Förord	9
Inledning	II
DEL I – ANTIK FILOSOFI	20
Filosofi före Platon	21
De försokratiska filosoferna.....	27
Thales	29
Anaximander	33
Anaximenes	35
Pythagoras.....	37
Xenofanes.....	44
Herakleitos.....	48
Parmenides.....	52
Zenon från Elea.....	57
Empedokles.....	62
Anaxagoras.....	66
Leukippos och Demokritos.....	70
Sofisterna	75
Sokrates	83
Platon	91
Aristoteles	107
Grekisk och romersk filosofi efter Aristoteles.....	127
Kynism	129
Epikurism	133
Stoicism.....	138
Skepticism.....	146
Nyplatonism.....	157
DEL II – MEDELTIDA FILOSOFI OCH RENÄSSANSENS FILOSOFI	166
Filosofi under medeltiden.....	167
Augustinus (354–430 v.t.)	172
Boethius (477–524 v.t.)	177

Anselm av Canterbury (1033–1109)	181
Pierre Abélard (1079–1142)	185
Thomas av Aquino (1225–1274)	187
Roger Bacon (1214–1292)	196
Johannes Duns Scotus (1266–1308)	200
William Ockham (1285–1347)	203
Filosofi under renässansen	207
Renässansplatonism	210
Renässanshumanismen	215
Renässansens politiska tänkande	226
DEL III – MODERN FILOSOFI	236
Det moderna tänkandets uppkomst	237
Francis Bacon (1561–1626)	239
René Descartes (1596–1650)	243
Thomas Hobbes (1588–1679)	251
Baruch Spinoza (1632–1677)	255
John Locke (1632–1704)	263
George Berkeley (1685–1753)	273
Gottfried Leibniz (1646–1715)	281
David Hume (1711–1776)	289
Jean-Jacques Rousseau (1712–1778)	302
Immanuel Kant (1724–1804)	308
1700-talets upplysning	322
Filosofi under 1800-talet	335
Jeremy Bentham (1748–1832)	336
G.W.F. Hegel (1770–1831)	344
Arthur Schopenhauer (1788–1860)	356
Positivism	361
John Stuart Mill (1806–1873)	363
Karl Marx (1818–1883)	368
Friedrich Nietzsche (1844–1900)	376
Idealism	383
Pragmatism	393

DEL IV – FILOSOFI UNDER 1900-TALET400

Analytisk filosofi	405
Bertrand Russell (1872–1970)	412
Gottlob Frege (1848–1925)	426
G. E. Moore (1873–1958).....	435
Ludwig Wittgenstein (1889–1951): Den tidiga filosofin	441
Logisk positivism	449
Rudolf Carnap (1891–1970).....	459
Willard Van Orman Quine (1908–2000).....	462
Karl Popper (1902–1994).....	470
Ludwig Wittgenstein: Den senare filosofin.....	476
Vardagsspråksfilosofi	480
Gilbert Ryle	
John Austin	
Peter Strawson	
Språkfilosofi.....	495
Donald Davidson	
Michael Dummett	
Saul Kripke	
Medvetandefilosofi	514
Etik	527
Charles Stevenson	
R. M. Hare	
J. L. Mackie	
Dygdetik	
Politisk filosofi.....	543
John Rawls	
Robert Nozick	
Feministisk filosofi.....	553
Kontinental filosofi	559
Edmund Husserl (1859–1938)	561
Martin Heidegger (1889–1976).....	565
Maurice Merleau-Ponty (1908–1961).....	572
Jean-Paul Sartre (1905–1980).....	576
Hans-Georg Gadamer (1900–2002).....	584
Paul Ricoeur (1913–2005)	589
Gilles Deleuze (1925–1995)	593

Jacques Derrida (1930–2004).....	596
Kontinentalt tänkande: <i>un salon des refusés</i>	600
DEL V – INDISK, KINESISK, ARABISK-PERSISK	
OCH AFRIKANSK FILOSOFI.....	608
Indisk filosofi	617
Vedan och Upanishaderna	
Samkhya	
Nyaya-Vaisheshika	
Buddhism	
Jainism	
Charvaka-Lokayata	
Kinesisk filosofi.....	635
Konfucianism	
Konfucius	
Mencius	
Xunzi	
Mohism	
Daoism	
<i>Daodejing</i>	
<i>Zhuangzi</i>	
Legalism	
<i>Han Feizi</i>	
<i>Yijing</i>	
Arabisk-persisk filosofi	659
<i>Falsafa och kalam</i>	
Al-Kindi	
Al-Farabi	
Ibn Sina (Avicenna)	
Al-Ghazali	
Ibn Rushd (Averroës)	
Afrikansk filosofi.....	683
Avslutande anmärkningar.....	691
Appendix: en skiss över logiken	693
Felslut inom informell logik	703
Litteraturlista	709
Författarens tack	727

Inledning

FILOSOFINS HISTORIA, såsom dagens studenter och lärare betraktar den, är en konstruktion i retrospektiv. Den utgör ett urval ur den bredare idéhistorien i syfte att förmedla ursprunget och uppkomsten av samtida filosofiska spörsmål. Detta faktum måste uppmärksammas, om inte annat för att undvika förvirring kring vad ord som »filosofi« och »filosof« betyder. Genom nästan hela historien har »filosofi« haft den allmänna betydelsen av »rationell undersökning«, medan ordet från tidigmodern tid under Renässansen fram till 1800-talet mer specifikt betydde vad vi nu kallar »vetenskap« (även om »filosof« fortfarande syftade på någon som undersökte allt och vad som helst). Det är därför Kung Lear säger till Edgar: »Låt mig först tala med filosofen här: Vad är åskans orsak?« På William Hazlitts gravsten, rest 1830, beskrivs den kände essäisten som »den förste (obesvarade) metafysikern av sin tid«, eftersom det vi nu kallar »filosofi« vid den tiden kallades för »metafysik« för att skilja det från vad vi idag kallar »naturvetenskap«. Denna distinktion uttrycktes ofta med termer som moralfilosofi för vad vi idag kallar »filosofi« och naturfilosofi för att beteckna det som vi idag kallar »naturvetenskap«.

Ordet »scientist« myntades så sent som 1833, vilket gav ordet »science« dess numera vedertagna betydelse. Efter detta fick orden »filosofi« och »vetenskap« sina nuvarande betydelser, eftersom vetenskaperna blev alltmer specialiserade och tekniska och i den meningen avvek från idén om en »allmän undersökning«.

I samtida filosofi är de huvudsakliga disciplinerna epistemologi, metafysik, etik, estetik, logik, medvetandefilosofi, språkfilosofi, politisk filosofi, historien om debatterna inom dessa ämnen, samt samt filosofisk utvärdering av antaganden, metoder och påståenden inom

andra discipliner på naturvetenskapens och samhällsvetenskapens områden. Det mesta av det här, inte minst de tre första områdena, är grundingredienserna i filosofistudier på universitet i den engelskspråkiga världen och i Europa.

Således är det dessa undersökningsområden som bestämmer vilka aspekter av den allmänna idéhistorien som väljs ut som dagens »filosofihistoria«. Därmed utesluts utvecklingen inom teknologi, astronomi, biologi och medicin från antiken och framåt, och fysikens och kemins utveckling efter 1600-talet, och samhällsvetenskaperna sedan de formats som discipliner efter 1700-talet.

För att se vad som avgör vilka aspekter av idéhistorien som skärs ut som »filosofihistoria« måste vi således titta bakåt med ett perspektiv hämtat från de olika grenar av samtida filosofi som nämndes ovan, och detta fordrar en preliminär förståelse av vad dessa områden är.

Epistemologi (eller »kunskapsteori«) utgörs av undersökningar av kunskapens natur och hur den uppnås. Den undersöker skillnaderna mellan kunskap, trosföreställningar och åsikter, och försöker fastställa under vilka villkor det är berättigat att påstå sig veta något, samt undersöker och försöker möta de skeptiska invändningarna mot möjligheten till kunskap.

Metafysik utgörs av undersökningar av verklighetens och existensens natur. Vad existerar, och vad är dess natur? Vad innebär existens? Vad är de mest grundläggande formerna av existens? Finns det flera typer av existens eller existerande ting? Har abstrakta ting bortom tid och rum, såsom siffror och kategorier, en existens utöver konkreta saker i tid och rum så som träd och stenar? Har övernaturliga entiteter så som gudar en existens utöver den naturliga världen? Om människor helt och fullt är en del av universums naturliga ordning av orsakssamband, kan det då finnas något sådant som en fri vilja?

Metafysik och epistemologi är centrala för filosofin som helhet. De är så att säga filosofins fysik och kemi: att förstå problemen och frågorna inom dessa områden är grundläggande för diskussionerna i alla andra delar av filosofin.

Logik, det vill säga vetenskapen om giltiga slutledningar och resonemang, är filosofins generella verktyg på samma sätt som matematiken

är det inom naturvetenskapen. I bokens appendix ger jag en översikt över logikens grundläggande idéer och förklarar dess nyckeltermmer.

Etik, betraktat som ett ämnesområde inom filosofin, utgörs av undersökningar av begrepp och teorier om det goda, om rätt och fel, om moraliska val och handlingar. Uttrycket »betraktat som ett ämnesområde inom filosofin« behövs eftersom ordet »etik« har många betydelser. Även när det används för att beteckna ett filosofiskt ämnesområde ryms två olika frågeställningar. För det första finns undersökningar av etiska begrepp och resonemang, ett fält som med en mer specialiserad term kan benämnas som »metaetik«. För det andra finns undersökningar inom »normativ etik«, det vill säga om de olika moralteorier som försöker vägleda oss i hur vi bör leva och handla. Den normativa etiken kan särskiljas från det mer teoretiska metaetiska angreppssättet genom att ämnet normativ etik beskrivs som en »första ordningens« undersökning, medan metaetik utgör en »andra ordningens« undersökning.

Men ordet »etik« betecknar även individers och organisationers synsätt och attityder när det gäller värderingar, hur de agerar och hur de betraktar sig själva. Detta är en välbekant och fullgod användning av termen – och intressant nog kan reflektion över detta faktum leda till att man inser att »etik« och »moral« inte betyder samma sak. Det är dock lättare att inse om vi noterar ordens olika etymologi. Etik kommer från grekiskans *ethos* som betyder »karaktär«, medan »moral« myntades av Cicero utifrån latinets *mos*, *moris* (och plural *mores*) vilket betyder »seder« och även »etikett«. Moral handlar i den meningen om handlingar och skyldigheter medan etik är »vad för slags person någon är«, och även om de två självklart är relaterade är de lika uppenbart distinkta.

Denna distinktion uppenbarar sig naturligt även inom metaetik och normativ etik. Vissa metaetiska teorier knyter moraliskt värde till aktörens karaktär, vissa till handlingarnas konsekvenser och vissa andra till frågan huruvida handlingen är i enlighet med någon skyldighet. När det är aktörens karaktär som anses betydelsefull diskuterar vi etik i termer av *ethos*, medan när det är handlingars konsekvenser

eller deras förenlighet med skyldigheter som anses betydelsefullt så är det inom moralens snävare perspektiv vi rör oss.

Estetik utforskar konst och skönhet. Vad är konst? Är skönhet en objektiv egenskap hos tingen, eller är det en subjektiv upplevelse som bara existerar hos åskådaren? Kan något vara estetiskt värdefullt oavsett om det är vackert eller inte eller är ett konstföremål eller inte? Skiljer sig de estetiska värdena hos naturliga fenomen (ett landskap, en solnedgång, ett ansikte) från de som vi tillskriver skapade föremål (en målning, en dikt, ett musikstycke)?

Medvetandefilosofi är en undersökning av de mentala fenomenen och medvetandets natur. Det var tidigare en del av metafysiken, eftersom en undersökning av verklighetens natur måste begrunda om verkligheten endast är materiell eller om den också har icke-materiella aspekter såsom medvetande, eller om världen kanske endast är medvetande, vilket »idealistiska« filosofer hävdar. Men sedan det växt fram en konsensus kring att verkligheten i grunden endast är materiell och att mentala fenomen är orsakade av materiella aktiviteter i hjärnan har försöken att förstå dessa fenomen (och särskilt medvetandets natur) blivit ett särskilt ämne som väcker stort intresse.

Språkfilosofi är en undersökning av hur vi tillskriver mening till ljud och tecken på ett sätt som gör att vi kan kommunicera och formulera tankar, ja, kanske möjliggör att det över huvud taget finns tankar på mer än en rudimentär nivå. Vad är den enhet som uttrycker semantisk mening – ett ord, en mening, en diskurs? Vad betyder »mening« över huvud taget? Vad vet vi – eller vet vad vi ska göra – när vi »förstår betydelsen« av språkliga uttryck? Finns det något sådant som ett språk som kan kallas engelska, eller finns det så många idiolekter bland användarna att ett språk i själva verket bara är ett samlingsnamn för en samling idiolekter som inte helt överlappar varandra? Hur tolkar och förstår vi andra människors språkanvändning? Vad är de epistemologiska och metafysiska implikationerna av vår förståelse av språk, mening och språkanvändning?

Av goda skäl har medvetandefilosofi och språkfilosofi på senare tid slagits ihop till ett övergripande ämne inom den akademiska filosofin, vilket titlarna på många böcker och universitetskurser intygar.